

เอกสารหมายเลข

18

เรื่อง

การศึกษาความพร้อมของร้านขายยาแผนปัจจุบัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ในการปฏิบัติตาม (ร่าง) ประกาศกระทรวงสาธารณสุข

เรื่อง วิธีปฏิบัติทางเภสัชกรรมชุมชน

การศึกษาความพร้อมของร้านขายยาแผนปัจจุบัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ในการปฏิบัติตาม (ร่าง) ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง วิธีปฏิบัติทางเภสัชกรรมชุมชน

The Study of ability to practice with Law of

Good Pharmacy Practice (GPP) of drugstore operator in Phra Nakorn Sri Ayutthaya

เทพศักดิ์ อังคนาวิศัลย์ ภ.บ.

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินความพร้อมของร้านขายยาแผนปัจจุบัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ได้รับอนุญาตก่อนวันที่กฎกระทรวง การขออนุญาตและการออกใบอนุญาตขายยาแผนปัจจุบัน พ.ศ.2556 บังคับใช้ ในการปฏิบัติตาม (ร่าง)ประกาศกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยเรื่อง วิธีปฏิบัติทางเภสัชกรรมชุมชน (Good Pharmacy Practice : GPP) จำนวน 40 ข้อ (4 หมวด) และเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างสถานะทั่วไปของร้านขายยากับความพร้อมของร้านขายยาแผนปัจจุบันในการปฏิบัติตาม (ร่าง) GPP เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา เก็บข้อมูลจากผู้ประกอบร้านขายยาแผนปัจจุบันที่เข้าประชุม สัมมนา ร้านขายยาแผนปัจจุบัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประจำปี 2557 โดยใช้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งมีการชี้แจง (ร่าง) GPP โดยละเอียด ได้แบบสอบถามจำนวน 184 ชุด จากนั้นจึงสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อค้นหาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาปรากฏว่าร้านขายยาส่วนใหญ่ มีความพร้อมในการปฏิบัติตาม(ร่าง) GPP ภายใน 3 ปี โดยมีความพร้อมในหมวดที่ 1 มากที่สุด (ร้อยละ 91.5) รองลงมาเป็นหมวดที่ 3, 2 และ 4 (ร้อยละ 90.8, 85.8 และ 78.0 ตามลำดับ) โดยข้อที่มีความพร้อมในการปฏิบัติน้อยที่สุด ได้แก่ ข้อ 35 (กรณีที่มีการผลิตยาตามใบสั่งยาและการแบ่งบรรจุยา โดยต้องจัดให้มีสถานที่ อุปกรณ์ ตามที่กำหนด และเป็นไปตามมาตรฐาน ฯ) ร้อยละ 63.0 รองลงมาคือ ข้อ 32 (การส่งมอบยาอันตราย ยาควบคุมพิเศษ ให้กับผู้มารับบริการเฉพาะราย ต้องกระทำโดยเภสัชกรผู้มีหน้าที่ปฏิบัติการเท่านั้น) ร้อยละ 69.0 ซึ่งพบว่า ร้านขายยาไม่เคยมีการผลิตยาตามใบสั่งยา และการจัดหาเภสัชกรอยู่ปฏิบัติการตลอดเวลาเป็นเรื่องที่ยากมากสำหรับร้านที่ไม่ใช่เภสัชกรเป็นเจ้าของกิจการและไม่มีลูกหลานสืบทอดกิจการต่อ จึงอาจเลิกกิจการเมื่อครบกำหนดเวลาบังคับใช้กฎหมายนี้ (8 ปี) สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างสถานะทั่วไปของร้านขายยากับความพร้อมของร้านขายยาแผนปัจจุบันในการปฏิบัติตาม (ร่าง) GPP ทดสอบด้วย Chi-Square Tests ปรากฏว่า สถานะทั่วไปของร้านขายยาที่มีความสัมพันธ์กับความพร้อมของร้านขายยาแผนปัจจุบันในการปฏิบัติตาม (ร่าง) GPP ได้แก่ ลักษณะการดำเนินการของร้านขายยา (เจ้าของเดี่ยว, มีหลายหุ้นส่วน, นิติบุคคล, ร้านขายยาเครือข่าย) และระยะเวลาที่เปิดร้านขายยามาแล้ว (น้อยกว่า 10 ปี, 11-20 ปี, มากกว่า 20 ปี) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ร้านขายยาส่วนใหญ่ (ร้อยละ 51.7) มีความเห็นว่าการบังคับใช้ตาม (ร่าง) GPP เป็นแบบขั้นบันได คือ ขั้นที่ 1 ภายใน 3 ปี ขั้นที่ 2 ภายใน 5 ปี และขั้นที่ 3 ภายใน 8 ปี

คำสำคัญ : ความพร้อมของร้านขายยาแผนปัจจุบัน ประกาศกระทรวงสาธารณสุข วิธีปฏิบัติทางเภสัชกรรมชุมชน

บทนำ

สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) ร่วมกับสภาเภสัชกรรม สมาคมเภสัชกรรมชุมชน (ประเทศไทย) ชมรมร้านขายยาแห่งประเทศไทยและสมาคมร้านขายยา เตรียมพัฒนาร้านขายยาในภาพรวมทั้งหมดของประเทศ เพื่อยกระดับมาตรฐานของร้านขายยาให้พร้อมต่อการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (เออีซี) ซึ่งจะมีการนำระบบคุณภาพมาเป็นเงื่อนไขใหม่ในการแข่งขัน โดยสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) ออกกฎกระทรวง การขออนุญาตและการออกไปอนุญาตขายยาแผนปัจจุบันพ.ศ.2556 ภายใต้พระราชบัญญัติ (พ.ร.บ.) ยา พ.ศ.2510 ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับประกาศและงานทั่วไป เล่ม ๑๓๐ ตอนที่ ๑๓๖ ก วันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๖ โดยกฎกระทรวงนี้ให้ใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดหนึ่งร้อยแปดสิบวันนับแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษา ดังนั้นจึงเริ่มมีผลบังคับใช้ ตั้งแต่วันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2557 เป็นต้นไป ซึ่งสาระสำคัญของกฎกระทรวงเน้นการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการประกอบวิชาชีพเภสัชกรรมชุมชนในร้านขายยาโดยเภสัชกร และเพื่อให้ร้านขายยาทุกประเภทมีผู้ประกอบการวิชาชีพอยู่ประจำตลอดเวลาที่เปิดทำการ ดังนั้นร้านขายยาจะปรับไปเป็นสถานบริบาลเภสัชกรรมชุมชน โดยเภสัชกรชุมชนจะต้องประกอบวิชาชีพตามวิธีปฏิบัติที่ดีทางเภสัชกรรมชุมชน หรือ Good Pharmacy Practice: GPP

กฎกระทรวงดังกล่าว (ข้อ ๑๑) กำหนดให้ "ผู้รับอนุญาตขายยาแผนปัจจุบัน และผู้มีหน้าที่ปฏิบัติการต้องปฏิบัติตามวิธีปฏิบัติทางเภสัชกรรมชุมชนที่รัฐมนตรีกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา" ซึ่งมีผลให้ร้านขายยาเปิดใหม่ (ตั้งแต่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2557) จะต้องผ่านการตรวจสอบคุณภาพในการให้บริการและต้องมีคุณภาพมาตรฐานตาม GPP ส่วนร้านขายยาที่ได้รับอนุญาตก่อนวันที่กฎกระทรวงดังกล่าวมีผลบังคับใช้ (ก่อนวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2557) ผู้รับอนุญาตขายยาแผนปัจจุบันและผู้มีหน้าที่ปฏิบัติการต้องปฏิบัติตามวิธีปฏิบัติทางเภสัชกรรมชุมชน หรือ GPP (ตามข้อ 23 และข้อ 24 ของกฎกระทรวง) ภายในระยะเวลาที่รัฐมนตรีกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา ทั้งนี้ต้องไม่เกินแปดปีนับแต่วันที่กฎกระทรวงนี้ใช้บังคับซึ่งจะมีผลกระทบต่อร้านขายยาอย่างมากอาจจะมีผลเปลี่ยนแปลงรูปแบบธุรกิจร้านขายยาเลยโดยเมื่อถึงระยะเวลาที่รัฐมนตรีกำหนด ร้านขายยาที่จะยื่นขอต่ออายุใบอนุญาตเมื่อสิ้นปี หากไม่ผ่านการตรวจประเมินตามเกณฑ์ GPP จะไม่ได้รับการพิจารณาต่ออายุใบอนุญาตขายยา นั่นคือต้องปิดกิจการร้านขายยา จึงน่าจะเป็นเรื่องใหญ่มากสำหรับร้านขายยาที่ไม่พร้อมจะปรับปรุงให้ผ่านเกณฑ์ GPP ได้ ซึ่งจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีร้านขายยาแผนปัจจุบัน เมื่อเดือน พฤษภาคม 2557 จำนวน 276 ร้าน ดังนั้นการศึกษาคความพร้อมของร้านขายยาแผนปัจจุบัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในการปฏิบัติตาม (ร่าง)ประกาศกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยเรื่อง วิธีปฏิบัติทางเภสัชกรรมชุมชน (Good Pharmacy Practice : GPP) จึงมีความสำคัญที่จะทำให้ทราบสถานการณ์ความพร้อมของร้านขายยาที่จะพัฒนาให้ผ่านเกณฑ์ GPP เพื่อจะใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมร้านขายยาในการพัฒนาต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อประเมินความพร้อมของร้านขายยาแผนปัจจุบัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในการปฏิบัติตาม (ร่าง) ประกาศกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยเรื่อง วิธีปฏิบัติทางเภสัชกรรมชุมชน
2. เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างสถานะทั่วไปของร้านขายยา กับความพร้อมของร้านขายยาแผนปัจจุบัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในการปฏิบัติตาม (ร่าง) ประกาศกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยเรื่อง วิธีปฏิบัติทางเภสัชกรรมชุมชน

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงความพร้อมของร้านขายยาแผนปัจจุบัน (ขย.1) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ได้รับอนุญาตก่อนวันที่กฎกระทรวง การขออนุญาตและการออกใบอนุญาตขายยาแผนปัจจุบัน พ.ศ. ๒๕๕๖ มีผลบังคับใช้ (ก่อนวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2557) โดยศึกษาว่าพร้อมปฏิบัติตาม (ร่าง) ประกาศวิธีปฏิบัติทางเภสัชกรรมชุมชน ภายในระยะเวลาที่ปี (1-8 ปี) หรือไม่สามารถปฏิบัติตามได้ภายใน 8 ปี ซึ่งข้อกำหนดแนบท้าย (ร่าง)ประกาศกระทรวงสาธารณสุข ดังกล่าว ประกอบด้วย

- ภาคผนวก ก ข้อกำหนดของสถานที่ และอุปกรณ์ที่ใช้ในการขายยา การเก็บและการควบคุม หรือการรักษาคุณภาพยาในร้านขายยาแผนปัจจุบันมี 2 ข้อ คือ
- ข้อ ๑ ข้อกำหนดด้านสถานที่ขายยาแผนปัจจุบัน (มีข้อย่อย 9 ข้อ)
- ข้อ 2 ข้อกำหนดด้านอุปกรณ์ที่ใช้ในการขายยาฯ (มีข้อย่อย 7 ข้อ)
- ภาคผนวก ข ข้อกำหนดวิธีปฏิบัติทางเภสัชกรรมชุมชนในสถานที่ขายยาแผนปัจจุบัน แบ่งเป็น 3 หมวด ดังนี้

- หมวด บุคลากร (มีข้อย่อย 5 ข้อ)
- หมวด การควบคุมคุณภาพยา (มีข้อย่อย 7 ข้อ)
- หมวด การให้บริการทางเภสัชกรรมกับผู้ป่วย (มีข้อย่อย 12 ข้อ)

รวมทั้งสิ้น 4 หมวด จำนวน 40 ข้อย่อย

โดยสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา มีแนวทางในการบังคับใช้ (ร่าง) GPP เป็น 3 แนวทาง ได้แก่

1. บังคับใช้เป็นขั้นบันได ขั้นที่ 1 ภายใน 3 ปี ขั้นที่ 2 ภายใน 5 ปี และขั้นที่ 3 ภายใน 8 ปี
2. บังคับใช้ตามความพร้อมหรือความเสี่ยงของแต่ละพื้นที่ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่ม 1 ภายใน 5 ปี และกลุ่ม 2 ภายใน 8 ปี
3. บังคับใช้พร้อมกันทุกร้านภายใน 8 ปี

วิธีดำเนินการศึกษา

เป็นการศึกษาวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ใช้แบบสอบถาม ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ สถานะทั่วไปของร้านขายยา ระดับความพร้อมในการปฏิบัติตาม(ร่าง)ประกาศวิธีปฏิบัติทางเภสัชกรรมชุมชน จำนวน 4 หมวด (40 ข้อย่อย) โดยประเมินความพร้อมในการปฏิบัติเป็น 4 ระดับ และความคิดเห็นในการบังคับใช้ (ร่าง) GPP โดยแบบสอบถามได้ผ่านความ

เห็นชอบของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน หลังจากนั้นนำไปทดลองในกลุ่มร้านขายยาที่เป็นกลุ่มใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างมากที่สุดจำนวน 30 ร้าน แล้ววิเคราะห์ความเที่ยงของแบบสอบถามโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟ่าของครอนบาค (Alpha Cronbach' Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.78

ดำเนินการเก็บข้อมูลในเดือนมิถุนายน 2557 โดยให้ผู้ประกอบการร้านขายยาที่เข้าประชุมสัมมนาร้านขายยาแผนปัจจุบัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประจำปี 2557 เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2557 ตอบแบบสอบถามในห้องประชุม โดยมีการชี้แจง “(ร่าง) ประกาศกระทรวงสาธารณสุขเรื่อง การกำหนดเกี่ยวกับสถานที่ อุปกรณ์ และวิธีปฏิบัติทางเภสัชกรรมชุมชน ในสถานที่ขายยาแผนปัจจุบันตามกฎหมายว่าด้วยยา พ.ศ.2557” โดยละเอียด ได้แบบสอบถามจำนวน 184 ชุด และบันทึกข้อมูลลงโปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อนำไปวิเคราะห์สถิติที่ใช้เบื้องต้นความถี่ร้อยละค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและสถิติวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสถานะทั่วไปของร้านขายยากับความพร้อมของร้านขายยาแผนปัจจุบันในการปฏิบัติตาม (ร่าง) ประกาศกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยเรื่อง วิธีปฏิบัติทางเภสัชกรรมชุมชน (GPP) ด้วยค่าไคกำลังสอง (Chi-Square)

สัมภาษณ์เชิงลึก โดยเลือกร้านขายยาที่ตอบแบบสอบถามซึ่งมีความไม่พร้อมในการปฏิบัติตาม (ร่าง) ประกาศกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยเรื่อง วิธีปฏิบัติทางเภสัชกรรมชุมชน (GPP) โดยคำตอบส่วนใหญ่อยู่ในช่วงปฏิบัติได้ภายใน 8 ปี หรือไม่สามารถปฏิบัติได้ภายใน 8 ปี (ระดับ 3 และ 4) เพื่อค้นหาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในแต่ละข้อ จำนวน 5 ร้าน โดยให้มีลักษณะทั่วไปแตกต่างกัน ซึ่งสัมภาษณ์โดยนักศึกษเภสัชศาสตร์ที่ได้รับการอธิบายแบบสอบถามโดยละเอียดและชี้แจงให้เข้าใจวัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อลดการเบี่ยงเบนคำตอบ

ผลการวิจัย

จากการรวบรวมแบบสอบถามและวิเคราะห์ข้อมูล ปรากฏว่า ผู้ประกอบการร้านขายยาแผนปัจจุบัน จำนวน 184 ร้าน ส่วนใหญ่มีลักษณะการดำเนินการของร้านขายยา เป็นเจ้าของเดี่ยว (ร้อยละ 87.5) สถานะผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นเจ้าของกิจการ (ร้อยละ 80.4) สถานะเภสัชกรผู้มีหน้าที่ปฏิบัติการ เป็นลูกจ้าง (ร้อยละ 47.8) เวลาปฏิบัติงานจริงของเภสัชกร เป็นบางเวลา (ร้อยละ 75.0) จำนวนลูกค้าเฉลี่ยต่อวันไม่เกิน 50 คน (ร้อยละ 57.6) ยอดขายเฉลี่ยต่อวัน 3,001 - 6,000 บาท (ร้อยละ 40.2) เปิดร้านขายยามาเป็นเวลาน้อยกว่า 10 ปี (ร้อยละ 53.8)

ตารางที่ 1 แสดงร้อยละเฉลี่ย ของระดับความพร้อมของร้านขายยาในการปฏิบัติตาม (ร่าง)ประกาศกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยเรื่อง วิธีปฏิบัติทางเภสัชกรรมชุมชน (GPP) แต่ละหมวด

หมวดที่	ข้อกำหนด	ระดับความพร้อมในการปฏิบัติ			
		ระดับ 1 3 ปี	ระดับ 2 5 ปี	ระดับ 3 8 ปี	ระดับ 4 ไม่สามารถปฏิบัติ ได้ภายใน 8 ปี
1	สถานที่ และอุปกรณ์ที่ใช้ในการขายยา การเก็บและการควบคุม หรือการรักษาคุณภาพยา	91.5	4.4	2.8	1.3
2	บุคลากร	85.8	4.7	6.0	3.6
3	การควบคุมคุณภาพยา	90.8	5.0	3.7	0.5
4	การให้บริการทางเภสัชกรรมกับผู้ป่วย	78.0	6.3	10.3	5.4

จากตารางที่ 1 การประเมินความพร้อมของร้านขายยาต่อความสามารถในการปฏิบัติตาม (ร่าง) GPP ทั้ง 40 ข้อ แยกเป็น 4 หมวด ปรากฏผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความพร้อมในระดับที่ 1 (คือ ภายใน 3 ปี) โดยมีความพร้อมในหมวดที่ 1 มากที่สุด (ร้อยละ 91.5) รองลงมาเป็นหมวดที่ 3, 2 และ 4 (ร้อยละ 90.8, 85.8 และ 78.0 ตามลำดับ)

ตารางที่ 2 แสดงร้อยละ ของระดับความพร้อมของร้านขายยาในการปฏิบัติตาม (ร่าง)ประกาศกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยเรื่อง วิธีปฏิบัติทางเภสัชกรรมชุมชน (GPP) แต่ละข้อ

ข้อ	รายการ	ระดับความพร้อมในการปฏิบัติ			
		ระดับ 1 3 ปี	ระดับ 2 5 ปี	ระดับ 3 8 ปี	ระดับ 4 ไม่สามารถปฏิบัติ ได้ภายใน 8 ปี
หมวดที่ 1 สถานที่ และอุปกรณ์ที่ใช้ในการขายยา การเก็บและการควบคุม หรือการรักษาคุณภาพยา					
1	มีพื้นที่ขาย ให้คำปรึกษาและแนะนำการใช้ยาติดต่อกันไม่น้อยกว่า ๘ ตร.ม.	91.8	3.3	2.2	2.7
2	พื้นที่เก็บสำรองยาเป็นการเฉพาะจะต้องมีพื้นที่ที่เพียงพอ เหมาะสม	94.0	4.3	1.1	0.5
3	บริเวณสำหรับให้คำปรึกษาและแนะนำการใช้ยา ต้องเป็นสัดส่วนแยก ออกชัดเจน มีพื้นที่พอ จัดให้มีโต๊ะเก้าอี้ พร้อมทั้งมีป้ายแสดงชัดเจน	84.2	8.7	3.8	3.3
4	สถานที่มั่นคง มีทะเบียนบ้าน ในกรณีที่เป็น อาคารชุด ต้องไม่ใช่ที่พักอาศัย	91.8	3.8	1.6	2.7
5	สถานที่มีความแข็งแรงก่อสร้างด้วยวัสดุที่คงทนถาวรเป็นสัดส่วนชัดเจน	92.4	3.8	2.2	1.6
6	สถานที่ถูกสุขลักษณะ สะอาด เป็นระเบียบ เรียบร้อย มีการควบคุมป้องกันสัตว์ แมลงรบกวนไม่มีสัตว์เลี้ยงในบริเวณขายยาและอากาศถ่ายเทสะดวก	87.5	5.4	4.9	2.2

ข้อ	รายการ	ระดับความพร้อมในการปฏิบัติ			
		ระดับ 1 3 ปี	ระดับ 2 5 ปี	ระดับ 3 8 ปี	ระดับ 4 ไม่สามารถปฏิบัติ ได้ภายใน 8 ปี
7	สถานที่ต้องมีสภาพเหมาะสมต่อการรักษาคุณภาพยา มีการถ่ายเทอากาศที่ดี แห้ง อุณหภูมิต้องไม่เกิน ๓๒ องศาเซลเซียส และแสงแดดต้องไม่ส่องโดยตรงถึงผลิตภัณฑ์ยา	89.1	6.5	4.3	0
8	สถานที่ต้องมีแสงสว่างเพียงพอ ในการอ่านเอกสาร ฉลากผลิตภัณฑ์ยาและป้ายแสดงต่างๆ ได้อย่างชัดเจน	92.4	5.4	2.2	0
9	บริเวณจัดวางยาอันตรายและยาควบคุมพิเศษแยกตามประเภทของยา และสามารถติดป้ายแสดงประเภทของยาให้ชัดเจนตามหลักวิชาการ และจัดให้มีวัสดุทึบใช้ปิดบังในเวลาที่ไม่มีการหรือผู้มีหน้าที่ปฏิบัติการไม่อยู่ปฏิบัติหน้าที่ และจัดให้มีป้ายแจ้งให้ทราบว่าเภสัชกรหรือผู้มีหน้าที่ปฏิบัติการไม่อยู่แสดงไว้ให้ชัดเจนจากภายนอกสถานที่	86.4	7.6	3.8	2.2
10	ตู้เย็น (เฉพาะกรณี มียาที่ต้องเก็บรักษาในอุณหภูมิต่ำกว่า อุณหภูมิห้อง) จำนวน ๑ เครื่อง	94.0	3.8	1.1	1.1
11	ภาคนับเม็ดยา อย่างน้อย ๒ ภาคนสภาพใช้งานได้ดี และกรณีต้องมีการแบ่งบรรจุยาในกลุ่มเพนนิซิลิน หรือยาซัลโฟนาไมด์ หรือยาต้านการอักเสบชนิดที่ไม่ใช่สเตียรอยด์(NSAID) ให้แยกใช้เด็ดขาดจากยาในกลุ่มอื่นๆ	94.6	2.7	1.6	1.1
12	เครื่องวัดความดันโลหิต (ชนิดอัตโนมัติ) จำนวน ๑ เครื่อง	91.8	3.3	3.8	1.1
13	เครื่องชั่งน้ำหนักคน จำนวน ๑ เครื่อง	96.2	2.2	1.6	0
14	อุปกรณ์ที่วัดส่วนสูงคน จำนวน ๑ เครื่อง	92.9	2.7	3.8	0.5
15	อุปกรณ์สำหรับดับเพลิงจำนวน ๑ เครื่องอยู่ในบริเวณสถานที่เก็บยา	90.8	4.3	3.8	1.1
16	ชั้นวางยา หรือ Pallet เพื่อจัดเก็บให้ยาสูงขึ้น ป้องกันการสัมผัสกับพื้น จำนวนเพียงพอ	94.0	2.7	3.3	0
หมวดที่ 2 บุคลากร					
17	เภสัชกรเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถสามารถในการให้บริการทางเภสัชกรรมชุมชน	82.6	4.9	7.6	4.9
18	พนักงานร้านขายยาทุกคน ต้องมีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายยา และ งานที่ได้รับมอบหมายจนสามารถปฏิบัติงานได้ดี และผ่านการอบรมอย่างต่อเนื่องและเพียงพอ	89.1	3.3	6.0	1.6
19	เภสัชกรจะต้องแต่งกายด้วยเสื้อกาวน์สีขาว ติดเครื่องหมายสัญลักษณ์ของสภาเภสัชกรรมและมีป้ายแสดงตน ให้แตกต่างจากพนักงานร้านขายยาและบุคลากรอื่นภายในร้านขายยา	83.2	5.4	6.5	4.9

ข้อ	รายการ	ระดับความพร้อมในการปฏิบัติ			
		ระดับ 1 3 ปี	ระดับ 2 5 ปี	ระดับ 3 8 ปี	ระดับ 4 ไม่สามารถปฏิบัติ ได้ ภายใน 8 ปี
20	การแต่งกายของพนักงานร้านขายยาและบุคลากรอื่นภายในร้านขายยา ต้องให้สี่สี่ ป้ายแสดงตน ไม่สื่อไปในทางที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจว่าเป็นเภสัชกร	92.4	2.7	3.3	1.6
21	มีการแบ่งแยกบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของเภสัชกร พนักงานร้านขายยา และบุคลากรอื่นภายในร้านขายยาในการ ให้บริการให้ชัดเจน โดยคำนึงถึงความถูกต้องตามกฎหมายว่าด้วยยา และกฎหมายว่าด้วยวิชาชีพเภสัชกรรม	81.5	7.1	6.5	4.9
หมวดที่ 3 การควบคุมคุณภาพยา					
22	ต้องมีการคัดเลือกยา และจัดหาจากผู้ผลิต ผู้นำเข้า ผู้จำหน่ายที่ ถูกต้องตามกฎหมายว่าด้วยยา และมีมาตรฐานตามหลักเกณฑ์ วิธีการที่ดีในการผลิต จัดเก็บ และการขนส่ง	90.8	4.3	4.9	0
23	ต้องมีการเก็บรักษา ยา ภายใต้สภาวะอุณหภูมิที่เหมาะสม หลีกเลี่ยง แสงแดด เป็นไปตามหลักวิชาการ เพื่อให้ยามีคุณภาพที่ดี	91.3	4.9	3.8	0
24	ต้องมีระบบตรวจสอบยาที่หมดอายุหรือเสื่อมคุณภาพที่มีประสิทธิภาพ เพื่อไม่ให้มีไว้ ณ จุดจ่ายยา	94.0	3.8	2.2	0
25	ต้องมีระบบการส่งคืนหรือทำลาย ยาที่หมดอายุ หรือ ยาเสื่อมคุณภาพ ให้ชัดเจน ถูกต้องตามหลักวิชาการ ไม่เป็นปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม รวมถึงระบบการป้องกันการนำยาดังกล่าวไปจำหน่าย	91.3	3.8	3.8	1.1
26	ต้องมีระบบการตรวจสอบคุณภาพยาคืนหรือยาเปลี่ยน ก่อนกลับมา จำหน่าย โดยคำนึงถึงประสิทธิภาพของยาและความปลอดภัยของผู้ใช้ ยา	89.7	4.3	4.9	1.1
27	ต้องจัดให้มีระบบเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดหา จัดการคลังสินค้าและ การจำหน่าย ให้ถูกต้อง เป็นปัจจุบัน สามารถสืบย้อนได้	87.0	8.2	4.3	0.5
28	ต้องเลือกภาชนะบรรจุยาที่เหมาะสม เพื่อป้องกันไม่ให้ยาเสื่อมสภาพ ก่อนเวลาอันควรพร้อมฉลากยา	91.8	5.4	2.2	0.5
หมวดที่ 4 การให้บริการทางเภสัชกรรมกับผู้ป่วย					
29	การให้บริการทางเภสัชกรรม ตามหน้าที่ที่กฎหมายว่าด้วยยาและ กฎหมายว่าด้วยวิชาชีพเภสัชกรรม ต้องปฏิบัติโดยเภสัชกร	73.4	3.8	13.0	9.8
30	ต้องซักถามข้อมูลที่จำเป็นของผู้มารับบริการ เพื่อประกอบการ พิจารณาก่อนเลือกสรรยา หรือผลิตภัณฑ์สุขภาพที่มีประสิทธิภาพ ปลอดภัย เหมาะสมกับผู้ป่วยตามหลักวิชาการ สมเหตุสมผล ตาม มาตรฐานการประกอบวิชาชีพ	85.3	5.4	7.1	2.2

ข้อ	รายการ	ระดับความพร้อมในการปฏิบัติ			
		ระดับ 1 3 ปี	ระดับ 2 5 ปี	ระดับ 3 8 ปี	ระดับ 4 ไม่ตามกรอบปฏิบัติ ได้ ภายใน 8 ปี
31	จัดให้มีฉลากบนซองบรรจุยาหรือภาชนะบรรจุยาอันตราย และยาควบคุมพิเศษที่ส่งมอบให้ผู้รับบริการโดยต้องแสดงข้อมูลอย่างน้อยดังต่อไปนี้ (๑) ชื่อ ที่อยู่ของร้านขายยาและหมายเลขโทรศัพท์ที่สามารถติดต่อได้ (๒) ข้อมูลเพื่อให้ผู้รับบริการใช้ยาได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม ปลอดภัย ติดตามได้	84.2	3.8	10.9	1.1
32	การส่งมอบยาอันตราย ยาควบคุมพิเศษ ให้กับผู้มารับบริการเฉพาะราย ต้องกระทำโดยเภสัชกรผู้มีหน้าที่ปฏิบัติการเท่านั้น พร้อมให้คำแนะนำ ตามหลักวิชาการและจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ	69.0	9.2	12.5	9.2
33	มีกระบวนการในการป้องกันการแพ้ยาซ้ำของผู้มารับบริการ ที่มีประสิทธิภาพเหมาะสม	79.3	6.0	9.2	5.4
34	มีกระบวนการคัดกรองและส่งต่อผู้ป่วยที่เหมาะสม	75.5	7.1	9.8	7.6
35	กรณีที่มีการผลิตยาตามใบสั่งยา และการแบ่งบรรจุยา โดยต้องจัดให้มีสถานที่ อุปกรณ์ ตามที่กำหนด และเป็นไปตาม มาตรฐานการประกอบวิชาชีพเภสัชกรรมด้านการผลิตยาสำหรับคนไข้เฉพาะรายของสภาเภสัชกรรม	63.0	10.3	15.8	10.9
36	ต้องจัดให้มีกระบวนการเฝ้าระวังอาการไม่พึงประสงค์ พฤติกรรมการใช้ยาไม่เหมาะสม ปัญหาคุณภาพ และรายงานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบ	74.5	7.6	13.0	4.9
37	จัดให้มีแหล่งข้อมูลอ้างอิง ด้านยาที่เหมาะสมเชื่อถือได้ สำหรับใช้ในการให้บริการทางเภสัชกรรม เพื่อส่งเสริมการใช้ยาอย่างถูกต้อง ปลอดภัย รวมทั้งการให้บริการเภสัชสนเทศ	74.5	10.3	12.0	3.3
38	การจัดวางสื่อให้ความรู้และสื่อโฆษณาสำหรับผู้มารับบริการ จะต้องได้รับคำยินยอมอย่างเป็นทางการเป็นลายลักษณ์อักษรจากเภสัชกรผู้มีหน้าที่ปฏิบัติการ ฯ	81.5	4.9	10.9	2.7
39	การดำเนินกิจกรรมด้านสุขภาพ ที่เกี่ยวข้องกับผู้มารับบริการในร้านขายยาโดยบุคลากรอื่น ซึ่งมีใช่เภสัชกรหรือพนักงานร้านขายยา จะต้องได้รับคำยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรจาก เภสัชกร ฯ	77.7	6.0	8.7	7.6
40	ไม่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ยาสูบและเครื่องดื่มที่มีส่วนผสมของแอลกอฮอล์	98.4	0.5	0.5	0.5

ซึ่งเมื่อพิจารณารายชื่อ พบว่า ภายใน 3 ปี ร้านขายยา มีความพร้อมในการปฏิบัติได้น้อย ในแต่ละหมวด ดังนี้

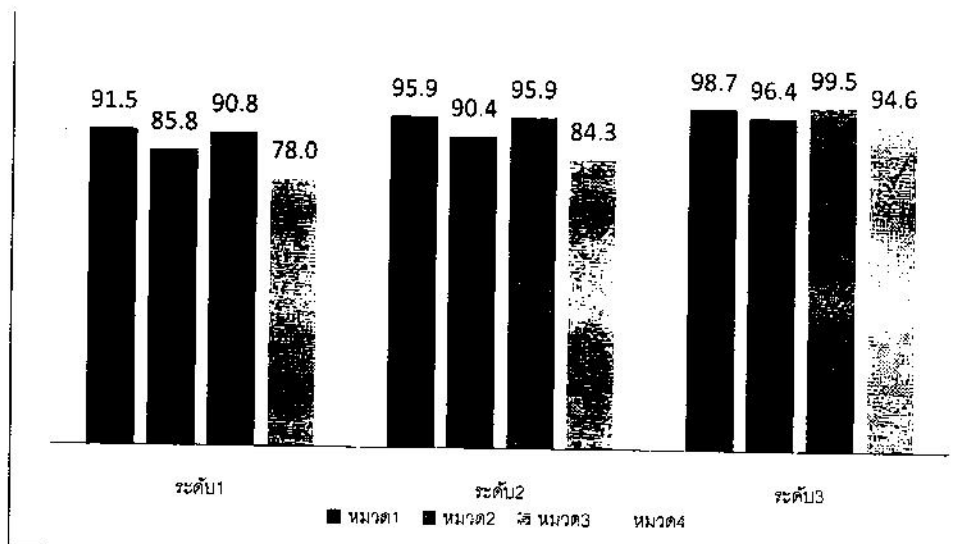
หมวดที่ 1 ได้แก่ ข้อ 3 (บริเวณสำหรับให้คำปรึกษาและแนะนำการใช้ยา ต้องเป็นสัดส่วนแยก ออกชัดเจน) ร้อยละ 84.2 ถัดมาคือ ข้อ 9 (บริเวณจัดวางยาอันตรายและยาควบคุมพิเศษ แยกตาม ประเภทของยาฯ และจัดให้มีวัสดุทึบใช้ปิดบังในเวลาที่ไม่มีการจำหน่าย) ร้อยละ 86.4

หมวดที่ 2 ได้แก่ ข้อ 21 (มีการแบ่งแยกบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของเภสัชกร พนักงาน ร้านขายยา และบุคลากรอื่นภายในร้านขายยาในการให้บริการให้ชัดเจน) ร้อยละ 81.5 ถัดมาคือ ข้อ 17 (เภสัชกรเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถสามารถในการให้บริการทางเภสัชกรรมชุมชน) ร้อยละ 82.6

หมวดที่ 3 ได้แก่ ข้อ 27 (ต้องจัดให้มีระบบเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดหา จัดการคลังสินค้าและการ จำหน่าย ให้ถูกต้อง เป็นปัจจุบัน สามารถสืบย้อนได้) ร้อยละ 87.0 ถัดมาคือ ข้อ 26 (ต้องมีระบบการ ตรวจสอบคุณภาพยา คัดหรือยาเปลี่ยน ก่อนกลับมาจำหน่าย) ร้อยละ 89.7

หมวดที่ 4 มีความพร้อมในการปฏิบัติได้น้อย เกือบทั้งหมด ข้อที่มีความพร้อมในการปฏิบัติได้น้อย ที่สุด คือ ข้อ 35 (กรณีที่มีการผลิตยาตามใบสั่งยาฯ และการแบ่งบรรจุยา โดยต้องจัดให้มีสถานที่ อุปกรณ์ ตามที่กำหนด และเป็นไปตามมาตรฐานฯ) ร้อยละ 63.0 ถัดมาคือ ข้อ 32 (การส่งมอบยาอันตราย ยา ควบคุมพิเศษ ให้กับผู้มารับบริการเฉพาะราย ต้องกระทำโดยเภสัชกรผู้มีหน้าที่ปฏิบัติการเท่านั้น) ร้อยละ 69.0

แผนภูมิแท่ง แสดงร้อยละเฉลี่ยสะสม ของระดับความพร้อมของร้านขายยาในการปฏิบัติตาม (ร่าง) ประกาศกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยเรื่อง วิธีปฏิบัติทางเภสัชกรรมชุมชน (GPP) แต่ละหมวด

จากแผนภูมิแท่ง ประเมินความพร้อมของร้านขายยาต่อความสามารถในการปฏิบัติตาม (ร่าง) GPP โดยคิดเป็นค่าเฉลี่ยร้อยละสะสม แยกเป็น 4 หมวด ปรากฏว่าร้านขายยา มีความพร้อมสามารถปฏิบัติได้ทั้ง 4 หมวด ในระดับที่ 1 (บังคับใช้ภายใน 3 ปี) ร้อยละ 78.0 ในระดับที่ 2 (บังคับใช้ภายใน 5 ปี) ร้อยละ 84.3 และในระดับที่ 3 (บังคับใช้ภายใน 8 ปี) ร้อยละ 94.6

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างสถานะทั่วไปของร้านขายยากับความพร้อมของร้านขายยาแผนปัจจุบันในการปฏิบัติตาม (ร่าง) ประกาศกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยเรื่อง วิธีปฏิบัติทางเภสัชกรรมชุมชน (GPP) ทดสอบด้วย Chi-Square Tests ปรากฏว่า สถานะทั่วไปของร้านขายยาที่มีความสัมพันธ์กับความพร้อมของร้านขายยาแผนปัจจุบันในการปฏิบัติตาม (ร่าง) ประกาศกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยเรื่อง วิธีปฏิบัติทางเภสัชกรรมชุมชน (GPP) ได้แก่ ลักษณะการดำเนินการของร้านขายยา (เจ้าของเดี่ยว, มีหลายหุ้นส่วน, นิติบุคคล, ร้านขายยาเครือข่าย) และระยะเวลาที่เปิดร้านขายยามาแล้ว (น้อยกว่า 10 ปี, 11-20 ปี, มากกว่า 20 ปี) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (Chi-Square value=16.402, df=6, p=.012 และ Chi-Square value=16.481, df=4, p=.002 ตามลำดับ)

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนและร้อยละความคิดเห็นในการบังคับใช้ตาม (ร่าง) GPP

ระยะเวลาบังคับใช้	จำนวน	ร้อยละ
1.บังคับใช้เป็นขั้นบันได - ขั้นที่ 1 ภายใน 3 ปี - ขั้นที่ 2 ภายใน 5 ปี - ขั้นที่ 3 ภายใน 8 ปี	90	51.7
2.บังคับใช้ตามความพร้อมหรือความเสี่ยงของแต่ละพื้นที่ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม - กลุ่ม 1 ภายใน 5 ปี - กลุ่ม 2 ภายใน 8 ปี	25	14.4
3.บังคับใช้พร้อมกันทุกร้านภายใน 8 ปี	55	31.6
4.รูปแบบอื่นๆ	4	2.3
รวม	174	100.0

มีร้านขายยาที่ตอบแบบสอบถามข้อนี้ 174 ร้าน ซึ่งส่วนใหญ่ (ร้อยละ 51.7) มีความเห็นว่าการบังคับใช้ตาม (ร่าง) GPP เป็นแบบขั้นบันได คือ ขั้นที่ 1 ภายใน 3 ปี ขั้นที่ 2 ภายใน 5 ปี และขั้นที่ 3 ภายใน 8 ปี

สรุปและวิจารณ์ผลการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการประเมินความพร้อมของร้านขายยาแผนปัจจุบัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในการปฏิบัติตาม (ร่าง) ประกาศกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยเรื่อง วิธีปฏิบัติทางเภสัชกรรมชุมชน (Good Pharmacy Practice : GPP) จำนวน 184 ร้าน โดยร้านขายยาส่วนใหญ่ มีความพร้อมในการปฏิบัติภายใน 3 ปี โดยมีความพร้อมในหมวดที่ 1 มากที่สุด รองลงมาเป็นหมวดที่ 3, 2 และ 4 ซึ่งถ้ามีการบังคับใช้ (ร่าง) GPP ภายใน 3 ปี จะมีร้านขายยาที่มีความพร้อมสามารถปฏิบัติได้ทั้ง 4 หมวด ร้อยละ 78.0 แต่ถ้าบังคับใช้ภายใน 5 ปี จะมีร้านขายยาที่มีความพร้อม ร้อยละ 84.3 และถ้าบังคับใช้ภายใน 8 ปี จะมีร้านขายยาที่มีความพร้อม ร้อยละ 94.6 ซึ่งร้านขายยาส่วนใหญ่ (ร้อยละ 51.7) มีความเห็นว่าการบังคับใช้ตาม (ร่าง) GPP เป็นแบบขั้นบันได คือ ขั้นที่ 1 ภายใน 3 ปี ขั้นที่ 2 ภายใน 5 ปี และขั้นที่ 3 ภายใน 8 ปี

ดังนั้นการบังคับใช้ (ร่าง) GPP เป็นแบบขั้นบันได จะมีร้านขายยาที่มีความพร้อมในการปฏิบัติได้มากขึ้น โดยหมวดที่ควรมีการบังคับใช้ในปีที่ 3 คือ หมวดที่ 1 และ 3 แต่ควรยกเว้นบางข้อที่มีความพร้อมน้อย ได้แก่ ข้อ 3.9 (นำไปบังคับใช้ในปีที่ 5) หมวดที่ควรมีการบังคับใช้ในปีที่ 5 คือ หมวดที่ 2 แต่

ควรยกเว้นบางข้อที่มีความพร้อมน้อย ได้แก่ ข้อ 17,21 (นำไปบังคับใช้ในปีที่ 8) หมวดที่ควรมีการบังคับใช้ในปีที่ 8 คือ หมวดที่ 4 ซึ่งพบว่าความพร้อมนี้มีความสัมพันธ์กับลักษณะการดำเนินการของร้านขายยา และระยะเวลาที่เปิดร้านขายยามาแล้ว

จากข้อมูลที่ได้ศึกษาคั้งนี้สามารถนำมาวางแผนในการพัฒนาร้านขายยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ดังนี้

1. ภายใน 3 ปี เรื่องที่ควรมีการพัฒนา คือ หมวดที่ 3 ได้แก่
 - ระบบเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดหา จัดการคลังสินค้าและการจำหน่าย (ข้อ 27)
 - ระบบตรวจสอบยาที่หมดอายุหรือเสื่อมคุณภาพที่มีประสิทธิภาพ (ข้อ 26)
2. ภายใน 5 ปี เรื่องที่ควรมีการพัฒนา คือ หมวดที่ 2 ได้แก่
 - การส่งเสริมให้เภสัชกรผู้ปฏิบัติการ มีความรู้ ความสามารถในการให้บริการทางเภสัชกรรมชุมชน (ข้อ 17) และพนักงานร้านยามีความรู้ (ข้อ 18) โดยประสานงานกับชมรมร้านขายยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในการจัดอบรม/ประชุมวิชาการอย่างต่อเนื่อง
 - การส่งเสริมภาพลักษณ์เภสัชกรในการแต่งกายที่แสดงตนให้แตกต่างจากพนักงานร้านขายยา ด้วยเสื้อกาวน์สีขาว ติดเครื่องหมายสัญลักษณ์ของสภาเภสัชกรรมและมีป้ายแสดงตน (ข้อ 19)
3. ภายใน 8 ปี เรื่องที่ควรมีการพัฒนา คือ หมวดที่ 4 ได้แก่
 - กระบวนการในการป้องกันการแพ้ยาซ้ำของผู้มารับบริการ ที่มีประสิทธิภาพเหมาะสม (ข้อ 33)
 - กระบวนการคัดกรองและส่งต่อผู้ป่วยที่เหมาะสม (ข้อ 34)
 - กระบวนการเฝ้าระวังอาการไม่พึงประสงค์ พดติกรรมการใช้ยาไม่เหมาะสม ปัญหา คุณภาพยา และ รายงานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบ (ข้อ 36)
 - เพิ่มทักษะการซักถามข้อมูลที่เป็นของผู้มารับบริการ เพื่อประกอบการพิจารณาก่อนเลือกสรรยา ฯ ตามมาตรฐานการประกอบวิชาชีพ (ข้อ 30)

ซึ่งแผนการพัฒนาอาจปรับเปรียบไปตามข้อมูลจากการประเมินตนเองของร้านขายยาในแต่ละปี และสถานการณ์และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป อาจจัดอบรมความรู้ Online จัดให้มี Website ที่มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาคั้งนี้ พบว่าควรมีการบังคับใช้เป็นขั้นบันได ซึ่งการเลือกหมวดหรือข้อกำหนดที่จะบังคับใช้ในแต่ละระยะ ควรพิจารณาถึงความพร้อมในการปฏิบัติของร้านขายยา เพื่อให้เกิดความขัดแย้งน้อยที่สุด แต่อยู่ในหลักการที่ผู้บริโภคต้องได้รับการคุ้มครองที่เหมาะสม โดยพิจารณาความเสี่ยงที่จะเกิดอันตรายต่อผู้บริโภค โดยใน 2 ปีแรก อาจให้ร้านขายยาประเมินตนเองตามแบบประเมิน ยื่นพร้อมการต่ออายุใบอนุญาต แต่ไม่เป็นเงื่อนไขในการต่ออายุใบอนุญาต ซึ่งจะได้ข้อมูลข้อกำหนดที่ร้านขายยายังไม่ปฏิบัติเพื่อจะได้ร่วมกันหาแนวทางการพัฒนาร่วมกันต่อไป

ควรเตรียมการประชาสัมพันธ์ให้ร้านขายยามีความเข้าใจ และเตรียมพร้อมโดยประสานงานกับชมรมร้านขายยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา และหน่วยงานที่

เกี่ยวข้องในการจัดทำคู่มือและแนวปฏิบัติต่างๆที่ถูกต้อง และการสร้างความชัดเจนให้กับพนักงานร้านขายยา

บรรณานุกรม

ทรงศักดิ์ วิมลกิตติพิงศ์. (2554) "การศึกษาความเป็นไปได้ของร้านยาในการปฏิบัติตามร่างประกาศ

กระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยเรื่องวิธีปฏิบัติที่ดีทางเภสัชกรรมชุมชน" สำนักยา สำนักงาน

คณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข.

พรหมทิพย์ เศรษฐสุนทรี. () "ปัจจัยที่มีผลต่อแนวโน้มการเข้าร่วมพัฒนาร้านขายยาคุณภาพ ของร้าน

ขายยาที่ขึ้นทะเบียนกับกระทรวงสาธารณสุข" สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด ปราจีนบุรี, เภสัช

ศาสตร์บัณฑิต, พัฒนบริหารศาสตร์ (รัฐประศาสนศาสตร์:MPA)

จิรัตน์ ทองรอด และพรทิพย์ เจียมสุนน (2553) "รายงานการสำรวจความพร้อมของผู้ประกอบการร้านยา

ต่อการเป็นร้านยาคุณภาพตามประกาศ (ร่าง)กฎกระทรวงฯเกี่ยวกับการขายยาแผนปัจจุบัน

พ.ศ....."

ภิญญา เป็เลียนบางช้าง และดวงทิพย์ หงส์สมุทร. (2549) "ความคิดเห็นของเจ้าของร้านยาทั่วประเทศ

ต่อมาตรฐานร้านยาของสภาเภสัชกรรม" วารสารวิชาการสาธารณสุข 15,1 (มกราคม-กุมภาพันธ์):

111-122.

สำนักงานโครงการพัฒนาร้านยา. (2548) "หนทางสู่ร้านยาคุณภาพ" กรุงเทพมหานคร องค์การสงเคราะห์

ทหารผ่านศึก.